

2

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

А. Буряк, І. Дем'яненко

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ

Інвестиційно-інноваційна діяльність є однією з найважливіших сфер функціонування кожного підприємства. Економічний достаток фірми, галузі, регіону, країни в цілому значною мірою генерується обсягами та напрямками вкладення коштів, які забезпечують економічне зростання й якісні зрушення у соціально-економічному розвитку. Досягнення цих цілей безпосередньо пов'язане з формуванням активної інвестиційно-інноваційної політики, розробкою та реалізацією відповідних стратегій на макрорівні, регіональному рівні та рівні підприємств [1, с. 44].

На макроекономічному рівні соціально-економічного розвитку вирішуються три головні завдання: формулюється державна стратегія, створюється сприятливий інвестиційно-інноваційний клімат для економіки в цілому, реалізуються відповідні державні програми [1, с. 44]. На регіональному рівні ставляться подібні завдання, але вони прив'язуються до особливостей регіону. Таким чином, макро- і регіональний рівні створюють умови для активного протікання інвестиційно-інноваційних процесів діяльності базової первинної господарської ланки – окремого суб'єкта господарювання [1, с. 28].

За сучасними уявленнями інвестиційно-інноваційна політика держави або окремого підприємства здійснюється з метою найбільш ефективного інвестиційного забезпечення стратегії розвитку. На рівні держави ця політика включає загальні принципові рішення і заходи, що визначають обсяги та

напрями державної інвестиційної підтримки різних сфер і галузей економіки з метою забезпечення ефективності та пріоритетності її розвитку, усунення внутрішньогалузевих диспропорцій, досягнення оптимальних співвідношень між розвитком матеріального виробництва і невиробничої сфери, стимулювання інвестиційної діяльності недержавних інвесторів, зокрема й іноземних [1, с. 44–45].

Інновація, за диференціації підходів до її розгляду, визначається як процес і як кінцевий результат діяльності, втілений у вигляді новоствореного або суттєво вдосконаленого продукту, нових за формою та ідеологією послуг, що отримують на ринку сплеск попиту чи певну суттєву соціально-економічну якість для суспільства, унікально нового або вдосконаленого технологічного процесу, який впроваджено у практичну діяльність. Внаслідок впровадження інновації якісно трансформуються основні технічні й технологічні характеристики сфери виробництва та споживання товарів, робіт і послуг, істотно стрибкоподібно прискорюється економічно-суспільний розвиток, зростає інтенсифікація економіки.

Термін «інновація» до наукового обороту ввів у 1912 р. Й. Шумпетер у своїй роботі «Теорія економічного розвитку», стрижнем і провідною ідеєю якої була думка про «нові комбінації». Вчений пов'язував періоди соціально-економічних піднесень зі збільшенням концентрації «нових комбінацій»: виробництво нових продуктів, застосування нової техніки і технології, суттєве підвищення ефективності використання запасів у вигляді сировини та матеріалів, впровадження нових підходів і форм організації й управління, освоєння нових ринків збуту. Ці процеси він вперше називає «інноваційними» та підкреслює, що вони мають характер «створюючого руйнування» [2, с. 6]. Сучасний погляд на розкриття змісту інновацій (за Й. Шумпетером) можна візуалізувати матеріалами рис. 1.

Отже, теорія Й. Шумпетера виступає основою для твердження, що будь-які нововведення потрібно розглядати в динаміці та виходити з теорії «життєвого циклу», а поєднання цих двох теорій в розвитку – це складна динамічна система.

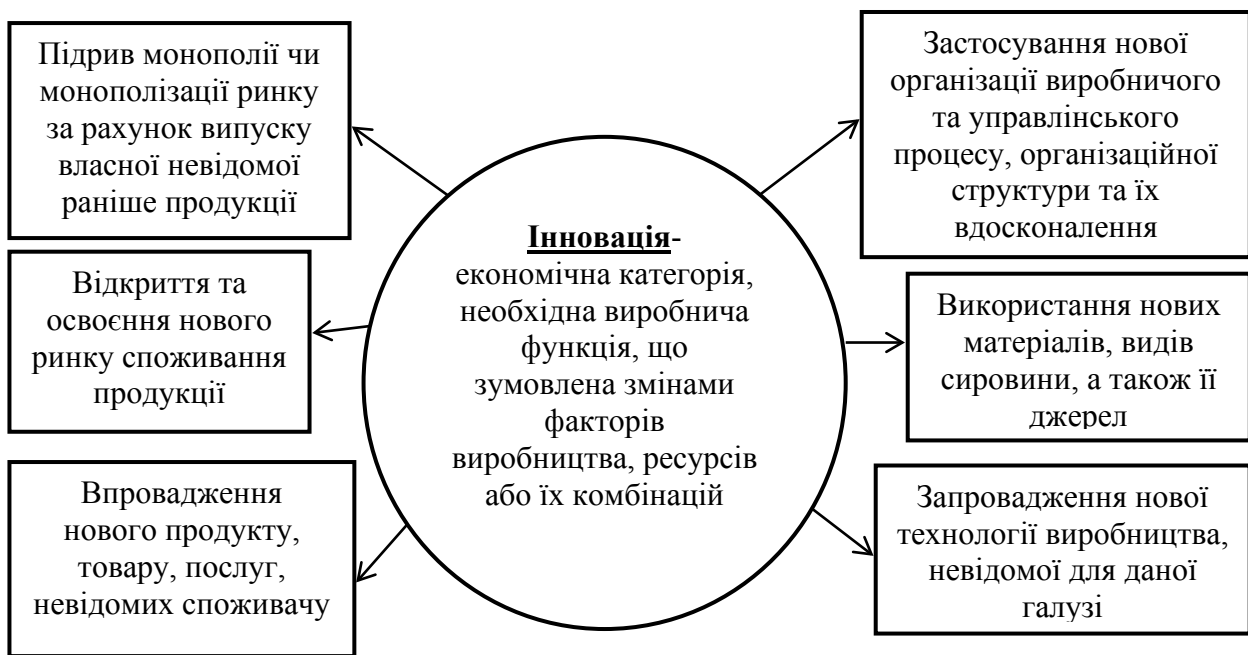

Рис. 1. Розкриття змісту інновацій за теорією Й. Шумпетера [2, с. 7]

Оскільки економічні переваги залишаються за інтенсивним способом розвитку, адже можливість нарощування екстенсивного розвитку обмежена (бо це ресурсозатратний та малоефективний спосіб), необхідно враховувати неоднакову сприйнятливість окремих техніко-економічних укладів до інвестиційно-інноваційного зростання.

Придатність окремих укладів до інвестиційно-інноваційного прориву зумовлюється певними іманентними особливостями кожного техніко-економічного укладу генерувати в процесі своєї фінансово-господарської діяльності інвестиційні ресурси, що і зумовлює їх інвестиційно-інноваційний імператив.

Під *інвестиційно-інноваційним імперативом* розуміємо іманентну спроможність окремих типів суб'єктів господарювання генерувати в майбутньому перспективному періоді необхідні для його капіталотворення інвестиційні ресурси [1, с. 68].

Ця спроможність в основному залежить від типу підприємства, адже саме вона висвітлює потенційну можливість його бізнесового розвитку в мінливих ринкових умовах. Спроможність проявляється у вигляді чинників і переваг перед іншими типами підприємств, зокрема таких: організаційно-правова форма господарювання, тип власності, способи менеджменту, масштаб виробництва, рівень товарності, загальний фінансовий стан.

Найважливішим, на нашу думку, завданням сучасної інноваційної політики підприємств аграрного сектору економіки є підвищення їх інвестиційної привабливості й утворення для досягнення цієї цілі надійної системи фінансового забезпечення, яка буде ґрунтуватися на широкомасштабному залученні та максимально ефективному подальшому використанні фінансових ресурсів з різноплановими джерелами походження [3, с. 242].

Інвестиційна привабливість (investment preference) – це узагальнююча, з точки зору інвестора, оцінка існуючих умов, вимог до залучення та майбутніх наслідків розміщення капіталу. А «інвестиції» (investment) являють собою усі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладають в об'єкти підприємницької та бізнесової діяльності з метою одержання прибутку чи досягнення соціального ефекту. До таких цінностей історично відносять: паї, акції та інші цінні папери, право на користування землею, інтелектуальні цінності у формі гудвілу, рухоме та нерухоме майно, грошові кошти, цільові банківські вклади, ринкову вартість господарюючого суб'єкта. Інвестиції спрямовують в технології та активи: як в необоротні (основні), так і в оборотні. Оскільки інвестиції є найбільш активною формою використання нагромадженого раніше капіталу, в ринковій економіці їх безумовно розглядають як вкладення з метою збереження та примноження капіталу шляхом тезаврації генерованого підприємством доходу [1, с. 74].

Інвестиційна привабливість суб'єктів господарювання є інтегральною характеристикою з позицій перспектив їх розвитку та розширення обсягу виробництва і збуту продукції; зміцнення їх позиції на ринку чи виходу на новий ринок; підвищення ефективності використання акумульованих активів та їх ліквідності; підтримання оптимального рівня платоспроможності, фінансової стійкості та ділової активності, що в цілому в подальшому забезпечить відповідний рівень їх конкурентоспроможності.

Особливо гостро потреба у інвестиційній привабливості та її підвищенні набула в аграрному секторі економіки України, який має низку особливостей, що зумовлюють нагальну необхідність прискорення інвестиційно-інноваційних процесів, найважливішими з яких є такі: інколи незадовільний стан матеріально-технічної бази, недостатня відповідність її рівню науково-технічного прогресу в регіоні, волатильність ринку агропродовольчої продукції,

фінансово-економічна проблематика підприємств, низький рівень рентабельності виробництва та вкладеного капіталу, тривала окупність інвестицій. Окреслені проблеми та виклики, що стоять перед підприємствами аграрного сектору економіки України, проєктуються на їх інвестиційну привабливість, зумовлюють її актуальність і висувають її на першочерговий стратегічний план розвитку у світлі необхідності майбутнього фінансово-економічного прориву аграрної галузі та виходу її на принципово нову траєкторію розвитку [3, с. 246].

Успішне формування інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектору економіки країни, тобто поступального забезпечення наявності таких його якісних характеристик, які окреслюють актуальність питання інвестування з перспективою їх відповідного повернення та примноження, постає процесом, що потребує специфічної фінансово-управлінської роботи.

Об'єктом управління тут виступає фінансово-господарська діяльність підприємницької одиниці в частині її результатів, що висвітлюють привабливість підприємства для цілі інвестування та окреслюють чинники, які впливають на отримання зазначених результатів.

Базуючись на принципах системності та комплексності, формування рівня інвестиційної привабливості аграрних підприємств вимагає від служби менеджменту застосування системного підходу. Адже для того, щоб проаналізувати інвестиційну привабливість суб'єкта господарювання, по-перше, необхідно оцінити та дати загальну характеристику інвестиційного клімату регіону, країни й області, на теренах якої господарює підприємство, та до якої відносяться ринки залучення капіталу і реалізації продукції; по-друге, проаналізувати загальний рівень розвитку аграрної галузі та аналогічних суб'єктів; і вже потім розглянути головні фінансово-економічні показники роботи конкретного підприємства, які суттєво впливатимуть на його інвестиційну привабливість [5, с. 59].

Ряд науковців, зокрема І. Бланк (2004), В. Коюда, Т. Лепейко (2008), А. Гайдуцький (2004), дотримуються думки, що «інвестиційна привабливість» є інтегральною характеристикою підприємства, виходячи з позиції ефективності використання вкладеного капіталу, сформованих активів та їх ліквідності, рівня платоспроможності та фінансової стійкості.

В. Бочаров (2000), Д. Стеченко (2001), Л. Чорна (2008) у своїх працях подають «інвестиційну привабливість» як якісну характеристику усього інвестиційного клімату.

На думку таких авторів, як І. Нападовська (2005) та А. Асаул (2004), «інвестиційна привабливість» – це сукупність умов, які впливають на загальне формування інвестиційного клімату.

Вважаємо, що кожне з наведених визначень цінне, оскільки дає можливість виділити окрему частину взаємозв'язків і характеристик, що притаманні інвестиційній привабливості на рівні певного суб'єкта господарювання та сумарно складають системний спектр одного цілісного явища.

Отже, на нашу думку, більш повним і загальним поняттям інвестиційної привабливості виступає таке визначення: *інвестиційна привабливість підприємства – це інтегральна характеристика підприємства як майбутнього об'єкта інвестування з урахуванням сукупності чинників зовнішнього та внутрішнього впливу, перспективи розвитку та можливості залучення інвестиційних ресурсів* [4, с. 199].

Вітчизняна практика фінансово-економічних досліджень виділяє наступні основні методики обрахунку й оцінки інвестиційної привабливості підприємств:

– *метод рейтингової оцінки підприємства на основі даних фінансової звітності, який передбачає стандартизовану оцінку фінансового стану підприємства, де оцінюється майновий стан, платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості та ділової активності суб'єкта господарювання;*

– *інтегральна оцінка інвестиційної привабливості, що була затверджена наказом Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій. Вона передбачає механізм визначення інтегрального показника для оцінки інвестиційної привабливості підприємства, який включає: інтегральний показник майнового стану, прибутковості, фінансової стійкості, ділової активності, ліквідності активів, а також ринкову активність інвестованого об'єкта.*

Зазначена методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості господарюючих і комерційних підприємств та організацій передбачає розрахунок шести груп певних показників оцінювання:

- 1) майнового стану;
- 2) фінансової стійкості (платоспроможності);
- 3) ліквідності активів;
- 4) прибутковості;
- 5) ділової активності;
- 6) ринкової активності.

Кумулятивно-інтегральна оцінка здійснюється за формулою:

$$I = \sum f_{jms} + f_{jfs} + f_{jpr} + f_{jda} + f_{jla} + f_{jra}, \quad (1)$$

де I – інтегральний показник інвестиційної привабливості підприємства, f_{jms} , f_{jfs} , f_{jpr} , f_{jda} , f_{jla} , f_{jra} – вагові коефіцієнти інтегральних показників майнового стану, фінансової стійкості, прибутковості, ділової активності, ліквідності активів, ринкової активності інвестованого об'єкта відповідно [3, с. 246].

Отже, основним ідентифікатором доцільності вкладення коштів для інвестора виступає інвестиційна привабливість суб'єкта господарювання, яка передбачає фінансово-економічну характеристику об'єкта майбутнього інвестування через призму оцінки рівня його фінансових показників, конкурентоспроможності на ринку, сформованого ділового іміджу й інших чинників зовнішнього та внутрішнього середовища ведення бізнесу, що є визначальними для інвестора [3, с. 246].

Інвестиційна привабливість кожного конкретного підприємства безпосередньо залежить від пануючого інвестиційного клімату й усталеного інвестиційного потенціалу регіону.

Отже, аналіз інвестиційної привабливості всього регіону, а також конкретного підприємства, за рейтинговою оцінкою емітента та наведеним нами методом інтегральної оцінки є важливим для зовнішнього інвестора, адже ймовірність ризику прийняття помилкових інвестиційних рішень є надто високою. Проведений аналіз інвестиційної привабливості як окремого підприємства регіону, так і галузі в цілому, є вагомим аргументом, який надає можливість довести інвестору інформацію щодо доцільності вкладання коштів в певний регіон, підприємство чи галузь. Від того наскільки точно, об'єктивно та всесторонньо проведено дослідження і встановлена такого роду оцінка (а отже

і вірно визначена дорожня карта щодо доцільності здійснення інвестування та його поетапного плану впровадження), залежить загальний кінцевий результат, який в підсумку отримає інвестор [5, с. 57].

Джерелами усіх інвестиційних ресурсів аграрних підприємств (як власних, так і залучених) є:

- прибуток, амортизаційні відрахування, грошові нагромадження власників і заощадження громадян, юридичних осіб тощо;
- кошти інвестора (облігаційні позики, кредити);
- фінансові ресурси інвестора, залучені шляхом продажу акцій, здійснення пайових та інших внесків громадян і юридичних осіб;
- бюджетні інвестиційні асигнування;
- безоплатні та благодійні внески або пожертвування підприємств і громадян [1, с. 78–84].

Суб'єктами інвестиційної діяльності виступають резиденти (юридичні особи та суб'єкти господарювання України, які мають статус юридичної особи, адресу місцезнаходження на території нашої країни) та нерезиденти (юридичні особи та суб'єкти господарювання, які не мають статусу юридичної особи на теренах України та здійснюють свою бізнесову діяльність відповідно до чинного законодавства іншої країни через певні офіційно створені свої представництва).

Ступінь інвестиційної привабливості окремих типів підприємств та агроформувань, їх інвестиційно-інноваційних імперативів визначають обсягом прав власності на функціонуючий в межах даного господарюючого суб'єкту капітал, адже він і є виразом довгострокової інвестиції, яка приносить дохід власнику. Відмінності ж організаційно-правового статусу окремих типів агроформувань як раз і полягають у співвідношенні часток капіталу (власного та залученого), що акумульований підприємством.

Інвестиційна привабливість є реакцією власників вільних фінансових ресурсів на можливості максимально вигідного розміщення свого наявного капіталу (інвестицій) за критерієм рівня можливої його дохідності як бізнесового інтересу власника інвестиційних ресурсів. Сам же приплив інвестицій зумовлений усталеним комплексом відносин власності певної організаційно-правової форми діяльності підприємства, ступенем доступу до інколи не виробничого володіння

та використання (що є прерогативою підприємств), а до розпорядження капіталом (що є прерогативою його власників).

Таким чином, рушійним фактором і виразником досягнення прогресивних зрушень та становлення високого рівня розвитку аграрної сфери суспільного виробництва є не лише посилення інвестиційної діяльності капіталоутворення, а насамперед, послідовна системна активізація інноваційності. Тобто спостерігаємо переплетіння цих двох процесів у інноваційно-інвестиційну органічну цілісність. Інноваційна ж складова інвестиційного процесу стає, у свою чергу, критичним елементом фінансово-економічного успіху.

Наразі в Україні розроблена та функціонує багатоаспектна система державної підтримки товаровиробників сільськогосподарського спрямування. По кожному з цих напрямів щорічно визначаються програми заходів з виділенням на їх реалізацію бюджетних коштів. Тобто допомога включає прямі та непрямі форми державного впливу на розвиток галузі, що здійснюються відповідно до обґрунтованих принципів (табл. 1).

Таблиця 1

**Принципи державної підтримки фінансування
інвестиційно-інноваційного процесу (ІІІ) [1, с. 181]**

№ з/п	Назва	Формулювання
1	2	3
1	Науковість	Державна підтримка фінансування інвестиційно-інноваційного процесу повинна здійснюватися на науковій основі за умови забезпечення наукової обґрунтованості інвестиційно-інноваційних проєктів (ІІІ)
2	Сприяння	Створення державою сприятливих економічних умов для фінансування та здійснення ІІІ
3	Нормативність	Формування державою необхідного нормативно-правового простору для ІІІ та його фінансування
4	Безпека	Дія держави направлена на ІІІ та його фінансування з позиції забезпечення безпеки країни
5	Глобальність	Сприяння держави інтернаціоналізації ІІІ та його фінансування з урахуванням національно-державних інтересів і забезпечення безпеки
6	Екологічність	Відбір для фінансування ІІІ відповідно до об'єктивних вимог законів екології людини, природи
7	Суспільна користь	Фінансування державою тих ІІІ, що не впроваджують приватні інвестори
8	Масштабність	Державне фінансування ключових ІІІ, масштаби яких перевищують можливості приватного сектору

1	2	3
9	Пріоритетність	Дотримання ієрархії пріоритетів в фінансуванні ІІІ, що визначена стратегією соціально-економічного розвитку країни
10	Державно-приватне партнерство	Впровадження державно-приватного партнерства в фінансуванні ІІІ
11	Державне регулювання	Регулююча дія держави приватного фінансування ІІІ
12	Ефективність	Фінансування ІІІ з урахуванням техніко-економічної, соціально-економічної, фінансової ефективності

Серед окреслених напрямів державної підтримки суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки країни важливим є сприяння активізації інноваційної діяльності суб'єктів господарювання шляхом виділення коштів державної допомоги цільового призначення.

Значний імпульс і цілеспрямованість інвестиційно-інноваційному розвитку аграрних підприємств має надати ефективне державне регулювання цього процесу. Існуюча сьогодні державна підтримка галузі лише частково компенсує втрати галузі від руйнівного диспаритету цін в міжгалузевих відносинах; і ця допомога є не тільки недостатньою, але і не інноваційно спроможною [1, с. 85].

Список використаних джерел

1. Буряк А. В. Інвестиційно-інноваційне прискорення розвитку аграрних підприємств : монографія / А. В. Буряк. 2011. 204 с.
2. Єрмаков О. Ю. Інноваційно-інвестиційне забезпечення виробничої діяльності сільсько-господарських підприємств : монографія / О. Ю. Єрмаков, А. А. Гребеннікова. 2011. 160 с.
3. Davydenko N., Skrypnyk H. Titenko Z. (2019) Investment attractiveness of agricultural enterprises. Economic Science for Rural Development Conference Proceedings. 2019, Issue 52, p. 242–247. 6p.
4. Davydenko, N. M., Skrypnyk, H. O., Titenko, Z. M., and Zhovnirenko, O. V. (2019). Modeling of the optimum level of financial provision of Ukrainian enterprises innovative activities. Global Journal of Environmental Science and Management, vol. 5(SI), pp. 197–205. <https://doi.org/10.22034/GJESM.2019.05.SI.22>.
5. Davydenko N., Buryak A., Demyanenko I., Buryak M. (2021) Assessment of the Components of Financial Potential of the Regions of Ukraine. Journal of Optimization in Industrial Engineering, Vol.14, Issue 1, Winter&Spring 2021, 57-62 DOI: 10.22094/JOIE.2020.677816